

AZ INTÉZET ÉLETÉBŐL

Eckhardt Sándor

(1890—1969)

Balassi Bálint elvesztette benne legodaadóbb, legsokoldalúbb kutatóját, a magyar irodalomtudomány pedig a filológia egyik legkiválóbb tudósát és a francia, a magyar, az összehasonlító irodalomtörténet kimagasló művelőjét. Intézetünk kezdettől fogva segítőársát és mindvégig önzetlen barátját gyászolja, számos munkatársa pedig mesterét és pártfogóját.

Midőn évekket ezelőtt, hetvenedik születésnapja alkalmából, barátai, tisztelői és tanítványai méltatták tudományos eredményeit, ő szerényen csupán azt ismerte el mintegy fél-évszázados munkássága érdeméül, hogy a magyar pedagógusok és tudományos kutatók nemzedékeit tanította meg a francia nyelv, irodalom és kultúra ismeretére. Valóban, nem is lehet összemérni a magyar értelmiség „francia”-ismeretét Eckhardt előtt és Eckhardt után. S hogy ma a magyar irodalomtudomány francia kapcsolatai egyre gazdagabbak s a francia szinte első nemzetközi nyelvéné vált, az is jórészt az ő szívós tanári, szótár- és nyelvtanírói munkásságának köszönhető. Abban a történelmi folyamatban, melynek során a magyar kultúra és tudomány korábban egyoldalú német-osztrák orientációját felváltotta egy többirányú, szélesebb európai tájékozódás, Eckhardt Sándor kevésbé látványos, szívós építő-nevelő munkája eléggé meg nem becsülhető szolgálatot tett. Általános történeti szemszögből nézve, valóban ez az őstőnző, látókörtágító szerep bizonyul legjelentősebbnek életművében.

A magyar irodalomtörténet művelői számára mégis munkásságának az a része a legkedvesebb, mely nemzeti irodalmunk ismeretét gazdagította. A mi szemünkben, és alighanem utódaink emlékezetében is, Eckhardt Sándor neve elválaszthatatlanul összekapcsolódik az első nagy magyar költővel. 1913-ban jelent meg első róla szóló, s máig alapvető tanulmánya *Balassi Bálint irodalmi mintái*-ről, (folyóiratunkban, az ItK-ban, melyet akkor éppen Szilády Áron, Balassi verseinek első kiadója szerkesztett) s 1969-ben az utolsó *Balassi Bálint és Lengyelország* címen (Intézetünk kiadásában, a „Tanulmányok a lengyel—magyar irodalmi kapcsolatok köréből” c. kötetben). Ötvenhat esztendővel át az Eckhardt—Balassi szakirodalom, melynek bibliográfiája közel félszáz tételre rúg, s melynek kiemelkedő állomásait olyan művek jelzik, mint a *Balassi Bálint* (1941), *Az ismeretlen Balassi Bálint* (1943), az *Új fejezetek Balassi Bálint viharos életéből* (1957); továbbá a kritikai kiadás (1951—1955), a *Szép magyar komédia* közzététele (1959), valamint a tanító, Bornemisza Péter *Ördögi kísértetei*-nek (1955) illetve a tanítvány, Rimay János *összes műveinek* (1955) a kiadása. A nagyobb művek e sorozata és a hozzájuk kapcsolódó több tucat alapvetően fontos tanulmány egy egészen új, s fővonásaiban maradandó Balassi-képet hagyott az utókorra. Megteremtette Eckhardt a modern Balassi-filológiát; a megbízható tények alapjára helyezte s új felfedezések páratlan sokaságával gazdagította a Balassi-életrajzot; új alapokra helyezte a Balassi-értékelést: a romantikus-népies költőportréval szembeállította a kora legmagasabb színvonalán álló poeta doctus, a reális világtól függetlenített, hermetikus költő koncepciójával szemben pedig meggyőzően bizonyította a személyes élmények s a valóság bélyegének jelenlétét szinte minden versében.

Bár a köztudatban Balassi-kutatásai akaratlanul is elhomályosították a magyar irodalom más korszakaival kapcsolatos munkáit, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a Magyarországon járt francia trubadúrok, a hüntörténet, a középkori francia mondák és irodalom magyar vonatkozásai, a Franciaországban tanuló magyar humanisták, a XVIII. századi un. parasztköltészet, a magyar felvilágosodás francia forrásai mind olyan témakörök, amelyek kutatásában Eckhardt hozzájárulásai fontos állomást jelentettek. Az *összehasonlító irodalomtörténet Közép-Európában* (1931) című úttörő kongresszusi előadásának igazi jelentőségét pedig csak az utóbbi évtizedben új virágzásnak indult magyar komparatiztika kezdte el felmérni.

Eckhardt Sándor nem alakított ki külön, új irodalomtörténeti módszert, irányzatot; de nem vált egyik meglévőnek a követőjévé sem. Munkásságában mindig a tények, az össze-

függések, az okok és az okozatok tisztázása, s új ismeretlen területek, források, anyagrészek felkutatása s megelevenítése állt előtérben. S e cél érdekében bármilyen tudományos eljárást, interpretációs módszert kész volt alkalmazni ha úgy látta, hogy elősegíti a feladat megoldását. A szintézisre való törekvés idegen volt tőle, ő nem annyira rendszerezni, egységbe, koncepciókba foglalni akart, hanem új ismereteket adni, a téveseket korrigálni, tudásanyagunkat gazdagítani, az ismeretlent ismertté, hozzáférhetővé tenni. Mindezt maradéktalanul el is érte, hála és nem évülő megbecsülésre kötelezve az utána jövőket, s példát mutatva tudósi lelkiismeretességben, a tények tiszteletében, intuícióban és pontosságban, a tudomány oadaód szolgálatában.

Klanczay Tibor

Zolnai Béla

(1890—1969)

Zolnai Bélától búcsúzva a magyar irodalomtudomány majd valamennyi ága kell, hogy tisztelettel adózzék életművének és emlékének. S az irodalomtudomány testvér- és rokon-diszciplináinak is hasonlóképpen kell cselekedniök. Jelentős munkák, jelentős kezdeményezések őrzik területükön is nevét és tevékenységét.

Nem avult polihisztori hajlam, fegyelmezetlen mindenhez kapás, felületes művelődési zsurnalizmus osztotta munkásságát így sok ágra szét. A kor tudományos szükségletének, a korszerű tudósi magatartás jellegének fölismerése vezette tárgyköreinek és témáinak sokféleségéhez. Témái és tárgykörei sokféleségét azonos célok, azonos gondolatok tartották szoros egységgé össze. Annak az első Eötvös-Collegista nemzedéknek második kirajzásához tartozott, amely a pozitívizmus szűk tárgyiassága és a századforduló tárgyatlan teoretizálása után tényekre és történelemre alapozott széles és egységes, a teljes szellemi életet befogó rendszerezést kívánt.

Zolnai a szellemtörténet változatai közül ahhoz csatlakozott, amelyet Vossler neve és iránya fémjelzett. A történetiség követelményét, a nemzeti-közösségi elv szükségét, az egységes korszellem és korstílus föltételezését magáénak vallotta ő is. A nemzeti nyelv sajátosságait ő is a nemzeti jellem megnyilvánítóiként fogta fel, melyek az irodalom mindenkori stílusát is alapvetően befolyásolják.

Vossler tanítványa volt, de sohasem lett vak epigonja, szolgálai másolója. Helyesen ismerte föl az irányzat jónéhány túlzását és gyengéjét. A korszellem érvényesülésének gépies-irracionális felfogását, a stílusfejlődés nemzeti önelvűségének túlhajtását, a nyelv és stílus azonosításának sugalmát épp úgy elhárította, mint a különböző szellemi területek összemosisát valami titkosan egységes nyelvi és stílusjelenség, Sprach- und Stilwerk részeivé. Nem tette magáévá a történeti fejlődésnek lélektanba, nyelvlélektanba való átjatszását sem, s többnyire távoltartotta munkáit a korszellemből kiinduló túlzó dedukciótól éppúgy, mint a kizárólagosan intuíciós értelmezéstől is.

A Vossler-iskola fölismert hiányainak és gyengéinek ellenszerét — ösztönösen vagy tudatosan — ott kereste, ahová műveltségének franciás alaprétege utasította: a modern (francia) szaknyelvészetben és a francia irodalomtudományban. Az előbbi elsősorban Bally és de Saussure, a másodikat a klasszikus esszéisták és Lanson iskolája jelentette számára. Az előbbieknél, láthatólag, főleg a tényekhez való ragaszkodás, a részektől való összerakás, az indukciós eljárás és bizonyítás, az esztétikai-lélektani hatás kiváltóinak konkrét vizsgálata, a másodiknál viszont a mű egyediségének, az író egyéniségének, lélektanának tiszteletben tartása vonzotta.

S amint a szellemtörténet hiányait általuk, az övékét viszont a szellemtörténettel igyekezett kiiktatni. A francia explication de texte többnyire részeknél maradó, szintézist kerülő eljárása pl. ennek jegyében lett nála, mondhatnánk, explication d'oeuvre-ré. A két felfogást s a belőlük következő kétféle módszert azonban sohasem sikerült teljesen összeolvasztania. S nem is sikerülhetett: annyira más alapelveken nyugodtak. Így egész életművén keresztül húzódik bizonyos kettősség, sok művében van jelen bizonyos feszültség a részletek és az egész, a történeti koncepció s a kidolgozás módszerei között.

Az új történeti felfogást, az új szintézis-törekvéseket s az új elemzési módszereket kívált két területen igyekezett valóra váltani. A komparatistikával összekapcsolt stílustörténet, ill. a stílustörténettel összekapcsolt komparatistika területén s a nyelvi és irodalmi stilsztika összeolvasztása, ill. megújítása területén.

Az első területen jelentős monográfiák, a másodikon kezdeményező, sugalló erejű tanulmányok tanuskodnak eredményeiről. Az első területen kivált a Rákóczi-korral, a janze-